

## King, C. (2015). Karadeniz. Çev. Kılıç, Z. Kitap Yayınevi. İstanbul. ss. 346. ISBN: 978-975-6051-99-3

### Yusuf Ziya Karagöz

İstanbul/Türkiye

e-mail: yusufz.ka@gmail.com

orcid: 0000-0002-5926-2860

Herhangi bir eser hakkındaki tanıtmanın doğru zamanda yapılması gerekir. Şüphe yok ki en doğru zaman, eserin ortaya çıkışı ile ilgili olacaktır. Charles King ve eserleri için ise, geçtiğimiz günlerde bir TV platformunda yayına giren *Pera Palas'ta Geceyarısı* isimli dizinin sağladığı aktüalite ile sanki doğru zamanın -en azından yeniden-geldiği söylenebilir. Yazarın aynı isimli kitabından uyarlanan dizi ülke gündeminde yer etti, konuşuldu, olumlu olumsuz birçok eleştiri aldı. Yazar ve kitapları uzun yıllar boyu ülkemizin popüler internet sözlüklerinde sadece birkaç yorum imkânı bulabilmişken *Pera Palas* başlığı ise dizi yayına girdikten sonra 100 sayfayı bir çırpıda geçti. Magazinsel bu ilgi, meraklısını yazara ve kitaba yönlendirme imkânı sunmaktadır. Biz de bundan istifade umarak, akıcı üslubu ve zengin dili ile benzerlerinden rahatlıkla ayrılan ve meraklısını da cezbedeceğini düşündüğümüz Karadeniz kitabını tanıtmayı diledik.

Charles King'in *Karadeniz* kitabı "*The Black Sea a History*" adıyla 2004 yılında yayımlandı. 2008'de *Kitap Yayınevi* etiketiyle Zülal Kılıç tarafından Türkçe'ye kazandırıldı. Kitapta önsözü bulunmayan çevirmenin özellikle tarih alanında daha birçok çevirisini bulmak mümkündür. Kitapta farklı disiplinlerden toplanan bilgiler, edebi açıdan da tat veren bir dokuda buluşuyor. Bu anlamda çevirmenin kıymetli bir işi başardığını söylemek gerekir.

"Karadeniz" adı daha önce Neal Arscheon'un romanesk diyebileceğimiz kitabının da adıydı (2005). Bir tarihçi olmayan Arscheon'un *Karadeniz*'ini maddi hatalar ve yanlışlık gölgelemişti. Charles King'in *Karadeniz*'i, tarih üzerinde kesiksiz bir gezinti sağlıyor, bunu yaparken çok yönlü tahlillerle detayları görme fırsatı veriyor. Bu açıdan belki de kitapta adını sıkça ve iyilikle andığı *Akdeniz* üçlemesi yazarı Fernand Braudel'i (2017) anımsattığı söylenilebilir.

Kitabın orijinal baskısında kapakta, harita eşliğinde Boğaz manzarası yer almaktadır. Türkçe baskının kapağında ise 19. yy

#### Atf

#### Citation

Karagöz, Yusuf  
Ziya(2022). King,  
Charles, (2004)  
Karadeniz. (Çev. Zülal  
Kılıç) İstanbul: Kitap  
Yayınevi. ISBN 978-975-  
6051-99-3 *Babür*, 1:  
193-196

#### Başvuru

#### Submitted

27.03.2022

#### Kabul

#### Accepted

30.05.2022

#### Yayın Tarihi

#### Publication Date

12.06.2022

Osmanlı dönemi Ermeni ressamardan Zareh Moskofian'a ait *Firtına* isimli resim bulunur.

Kitap yedi bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerin öncesinde; yazara ait bir teşekkür yazısı, isimler hakkında bilgilendirme, resimler listesi ve haritalar mevcuttur. Bu kısımların hemen hepsi bir kaç sayfalık parçalar halinde birbirini takip etmektedir. Resimler kısmında sayfa numaraları verilirken (muhtemelen öne eklenen sayfalar sebebiyle) maddi hata yapılmıştır. Kitap dizinle beraber 346 sayfadır.

Kitabın bölüm başlıklarının birçoğu farklı dönem veya dillerde Karadeniz'e verilen isimlerden oluşmaktadır. Naif bir eleştiri altıncı bölüm ismine getirebiliriz. Orijinalindeki gibi "Black Sea" olarak kalması isim tekrarını da engellerdi ve sanki göze daha hoş gelirdi.

İsimler kronoloji ile beraber değiştiğinden tarihi dönemeçler için tamamlayıcı bir işlev görüyor.

- 1- *Bölgenin Arkeolojisi* (s. 21-44)
- 2- *Pontus Euxinus, MÖ 700- MS 500* (s. 45-90)
- 3- *Mare Maggiore, 500-1500* (s. 91-144)
- 4- *Karadeniz 1500-1700* (s.145-186)
- 5- *Çerno More 1700-1860* (s. 187-244)
- 6- *Karadeniz 1860-1900* (s. 245-306)
- 7- *Denize Bakarken* (s. 307-317)

Kitabın her bölümü, bölümdeki temaya hazırlanış fırsatı veren şiir, hikâye, anı vb. küçük anlatılarla açılır. Her bölüm kendi içinde küçük makalelerden oluşur.

Yazar ilk bölüme suyun tarih anlatılarında sadece bir durak olarak ele alınışının yanlışlığına dair bir eleştiri ile başlar. Kitabın kara yanlışlığına karşı olduğunu belirterek bölgenin arkeolojisine dalış yapar. Bu bölüm ayrıca kitapta ulus, ırk kavramlarıyla kastedilenleri de özetler (s.26).

İkinci bölümde yazar ilk bölüme paralel olarak Karadeniz kıyısındaki topluluklara geçiş yapar. Yazar, henüz ilk satırlarda isim bahsinde bilgi verirken, bu coğrafyada sözcüklerin yazımının siyasilğini şerh edip tehlikeli sularda olduğunu farkında olarak söze girmişti. *Eşkenaz*'dan *Euxinus*'a, *Pontus*'tan *Karadeniz*'e uzanan bu bölümde bölgeye dair birçok anlatı, efsane de yer almaktadır. Farklı zamanlarda da olsa birbirinin antitezi olarak Karadeniz'de kategorilenen uygarlık-barbarlık, Hıristiyanlık-İslâmlık ve Asyalılık-Avrupalılık eğlenceli bir bakışla aktarılır. "*Barbar ama zeki*" yerli halklardan örnekler verilirken, Strabon'un "bu kavimlerin en vahşisi" olarak hikâyesini bildirdiği Heptakometler'in ıskalanışı bir talihsizlik olmalıdır. "*Çapulcu*" Trakyalılar, deniz fenerleri maharetiyle denizcileri istedikleri kayalıklara çekerken, bir başka "*barbar kavim*" Moosynoeciler de bir gece ansızın 300 kanonu denize sürebilmişti. Ancak kitapta, bal dolu kâselerle Romalı avlayan Heptakometler bu "barbar" örneklerinin içinde yer almamıştır. Üstelik Ksenofon'un *Anabasis* kitabını okumayanların Romalı lejyonlar olduğu muhakkaktı. Yoksa Ksenofon'dan nerdeyse 300 yıl sonra aynı oyuna gelmenin ve binlerce asker kaybetmenin başka bir türlü açıklaması olabilir miydi?

Kitabın üçüncü bölümü, İstanbul'un fethi öncesi genel durumun özeti mahiyetinde başlar. Ortacağ denizcilerinin Osmanlı'yı kastederek Karadeniz sahilleri için "Turchia" adını kullanmaya başladıklarını yazar (s.134). Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'in güvenliği konusunda Bizans'tan, Roma'dan çok daha fazla işi sıkı tuttuğuna dair epeyce bilgi mevcuttur. Osmanlı'nın, Karadeniz'e yolu düşen gemileri taşıdıkları ürünleriyle detaylı bir şekilde kayda aldığı bilgisi, zamanın büyükelçilerinin anılarıyla desteklenir. Yazar, Batılı tarihçilere de burada eleştiri getirir ve Osmanlı'nın büyümesini Türk tarihçilerin yazdıklarından etkilenerek dini referanslarla açıkladıklarını ifade eder. Osmanlı'nın akılcı dış politikası, vergilendirme sistemi ve özellikle Karadeniz'de hassasiyetle tutulan kayıtlar, yazarın Osmanlı idaresini güçlü bulduğu temel noktalardır. Yazar, Osmanlı'nın ele geçirdiği yahut vergi aldığı alanlarda dini bir tasarrufa pek girmediğini özellikle Balkanlarda izlediği politikalarını örnek vererek vurgulamıştır.

Bu bölümde ayrıca Karadeniz'in tek bir -Osmanlı- devletin hâkimiyetine girmeden önceki zamanlarına dair efsaneler de verilmektedir. *Doğu'dan Gelen Elçi* (s.138) adıyla verilen makalede Avrupa'yı dolanan sahte bir elçi ekibinin Papa'nın huzuruna çıktığını, akabinde de neredeyse bütün Avrupa'ya Osmanlı'yı şikâyet ederek onlardan bol dua ve bağış topladığını okuyoruz. Elçiler, zordaki Rum devletine yardım edilmesi halinde İstanbul'un da geri alınabileceği şeklindeki öyküleriyle Paris'e uzandıklarında, peşlerinden şüpheler de birikmeye başlar. Kral adına para ve asker toplayan elçi ve ekibi bir süre sonra esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolunca oyunları da ortaya çıkmış olur. Kitapta buna benzer birçok anı veya efsanevi anlatı yer alıyor. Bu anlatıların çoğunluğu *altın post efsanesi* gibi Karadeniz tarihinde yer bulması belki olanaksız ama bir o kadar da ortaya çıktığı dönemin kültürünü, anlayışını yansıtan önemli öğeler barındırmaktadır.

Eserin dördüncü bölümü Kırım Hanlığı ile eşgüdümlü insan ticareti konusunda oldukça farklı bilgiler içermektedir. Yazarın bu kısımda Kefe'de başlayıp İstanbul'da gerçekleşen insan ticaretine ilişkin Karadeniz ile ilgili çalışmalarda pek aşına olmadığımız bilgileri, oryantalizme kaçmadan tahlil ederek iyi bir işçilik çıkardığını söyleyebiliriz. Yazar ailelerin bile isteye evlatlarından hiç yoksa bir tanesini köle olarak satmaya çalışmasının arkasındaki mantığı irdeler (s.151). 16.yy sonlarında ise Kazak korsanların beklenmedik saldırıları ile Karadeniz'de sular da yeniden dalgalanır. Basit korsanlar olarak düşünülen Kazakların saldırıları bu kadarla da kalmaz, 1637'de düzenli bir orduyla Azak kalesini kuşatırlar. Yazar, Evliya Çelebi'nin sayılarını kullanarak steplerden doğan bu gücün etkileyciliğini dile getirir (s.173).

Beşinci bölümde, Korkunç İvan'dan başlayarak Büyük Katerina'ya kadar sürekli büyüyen Rusya ve idealleri konu ediliyor. Osmanlı'nın önceleri Kazak korsanlarıyla sonraları Ruslarla bölünen Karadeniz hâkimiyeti, yüzyıl sonunda çok uluslu bir düzene evrilmiştir. Rus yayılcılığına karşı Trabzon kenti de konumundan dolayı İngilizler ve diğer Avrupa devletlerinin önem verdiği bir liman kenti haline gelir (s.234).

Kitabın sonraki bölümünde de modernleşme ekseninde Osmanlı – Rus çatışmaları konu edilir. Demiryolu rekabeti, bütün dünyanın ilgi odağı olarak buğdayın ve petrolün taşınması ele alınır. Burada ele alınan tarihi süreçte, günümüzdeki uluslaşmanın temellerini de bulabiliriz. Bu tarihi süreç, aynı zamanda sürgünlerin çok can sıkıcı sonuçlar doğurduğu yıllar olarak da kayda geçer. Burada yazar, düzenli tehcir veya sürgünlerin 19.yy ortalarından başlayarak hızlandığını ve -milliyetçilik akımıyla- doğasının da değiştiğini ifade eder (s.269). Ayrıca Osmanlı ile Rusya'nın göç politikalarında temel bir fark olduğu iddiasını öne sürer. Osmanlı'nın din temelli kimlik politikası yürüttüğünü belirtip, Rusların ise güvenlik esaslı olarak bölgede güç uyguladığını söyler (s.272). Burada Osmanlı'nın beka sorunu gözden kaçarken, Rusya'nın yayılcılığı daha makbul bir hüviyetle sunulmaktadır.

\*

Kitap, *Bölgenin Arkeolojisi* bölümüyle başlayıp *Denize Bakarken* bölümü ile son buluyor. Birbirini tamamlayan mütemmim cüz gibi su ile başlayıp su ile nihayete eriyor. Böylelikle Karadeniz'de Antik çağdan günümüze yaşananları da su üzerinden akıcı bir şekilde sentezler.

Suya dokunan bir özetleme de yapmak gerekirse; yazar, 1679 yılında yaptığı "beyaz mantar" deneyiyle Karadeniz'e ilk bilimsel öneriyi getiren İtalyan kontu Marsigli'nin çalışmalarıyla oşinografi defterini de açmıştır. Bu defterde kayda değer ilk gelişme olarak, 1832 yılında St. Petersburg'da yapılan ilk hidrografik atlas yerini alır. On yıl sonrasında çok daha kapsamlı ve önceliklere kıyasla "muhteşem" denilebilecek bir atlası Rus çarına sunan Manganari'nin çalışmalarına söz gelir. Karadeniz'in derinliklerine ve zenginliklerine dair araştırmalar sebebiyle başta Rus jeolog Andrusov, Romen Antipa isimleri olmak üzere Karadeniz'e demirlemeye devam eder. Bu zamanlar ayrıca Karadeniz'e kıyı ülkelerin sayılarının arttığı ve *Kara suları* kavramının ortaya çıktığı yıllardır (s.280). 20 yy başında kendi ulus devletlerini kuran kıyı devletleri için ise Bolşevik Sovyetlerin

yayımlıcağı ortak bir sorundur. Bu devletlerin geliştirdiği *Prometheus* projesi yazarın ifadesiyle “tarihçilerin bile unuttuğu” bir projedir. Bu kitapla, *Promethee* dergisi etrafında kümelenen bu fikri akım da Karadeniz tarihindeki yerini almış olmaktadır (s.291).

Bu projenin “ortak bir önlem / mücadele” amacı başarıya ulaşamasa da bütün kıyı ülkelerinin bir birlikteliğe olan ihtiyacını ortaya koyduğu açıktır. Uzun yıllar Arnold Toynbee’in önerileri, Karadeniz’de barışı sağladı ancak güvenlik 2000’li yıllara taşıması zor bir yük olarak geldi. 1990’lı yılların başında Turgut Özal’ın çabasıyla *Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ)* kurulmuştu. *KEİ* dağılan SSCB sonrası bölgede barışı sağlama ümidi taşıyan bir projeydi. Fakat enerji hatlarıyla bir iştah sahası olan Karadeniz’de barış, sadece çevresel duyarlılıklarda nispeten egemen olabilmifitir. *KEİ*’nin yokluğu kadar NATO’nun varlığı da bölge barışına bir mazeret olmaktadır. Yazarın son yüzyıldaki uluslaşmalara ve sıcak konulara dair analizleri bugünkü savaş ortamında daha kıymetli hale geliyor. Bu bahsi başa dönerek; 1970’li yıllarda *denizin oksijensiz bölgelerinin arkeolojik açıdan mükemmel olacağı* tezini ortaya süren ve Ballard tarafından tezi ispatlandıktan yalnızca birkaç gün sonra hayata veda eden Willard Bascom ile bitirelim. MÖ 4500’den kalmış altın eşyalar, kültüre, etkileşime örnek teşkil eden bulgular, Karadeniz’in diplerinde oksijensiz bir şekilde çok daha fazlasının yüzdüğünün de habercisidir. Antik Çağdan günümüze bölgeye uzak yabancıların ayırıcısı tüm kategorilerine rağmen denizin çok ötesinde dahi bölgesel bağlantıların cazibesi hissedilmektedir (s.317).

\*

Kitap yayımlanalı on sekiz yıl oldu ve aradan geçen zamanda birçok yeni bilgi literatüre eklendi. Bu süreçte yazarın da Karadeniz’e ilgisi kesilmedi. Fakat yazarın *Odessa, Kafkasya Tarihi* gibi bölgeye dair diğer kitapları henüz Türkçeye çevrilmiş değildir. Ele aldığımız bu kitabın da 2015 yılında yapılan ikinci baskısını piyasada bulmak güçtür.

Kitabın oldukça hacimli ve çeşnili diyebileceğimiz bir kaynakçası vardır. Bunun yanı sıra yazar kitabın her bölümü için okuma tavsiyelerinde bulunur. İlg ve seviyeye göre tavsiyelerini sıralarken zikrettiği kaynaklar hakkında birkaç kelamda bulunmayı da ihmal etmez.

Sonuç olarak denilebilir ki; Charles King, Karadeniz’e dair Antik çağdan günümüze yaşanan değişimi ve gelişimi gözlemleyebilme açısından iyi bir başlangıç sunmuştur. Karadeniz’e dair yapılacak okumalarda karşılaşılma olasılığı düşük bilgilere, üstelik ilgi çekici bir bağlamda rast gelmek, doğrusu lüksten sayılabilir bir güzelliktir. Akıcı ve estetik biçemiyle bu eser, Karadeniz araştırmalarına yeni girişmiş meraklılara eşikte zaman kaybettirmiyor. Bilimsel bir kitabın edebi bir dile sahip olması onun akademik değerini düşürmediği gibi yeni başlayanlara da kendini kötü hissettirmiyor.

### Kaynakça

- Arscheon, N. (2005). *Karadeniz*. Çev. Emiroğlu, K. İstanbul: MB Yayınları.
- Braudel, F. (2017). *2. Felipe Dönemi’nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası 1,2,3*. Çev. Kılıçbay, M.A. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- King, C. (2015). *Karadeniz*. Çev. Kılıç, Z. İstanbul: Kitap Yayınevi.